

Beney Zsuzsa: Napló, előtte és utána

Az író egy másfél évtizeddel korábbi, vele készült interjúban — az életében bekövetkezett személyes tragédiák átélésére és túlélésére utalva — így fogalmazott: „emlékekből nem lehet otthont építeni, csak eleven kapcsolatokból”, márpedig az otthonteremtés az életben maradás nélkülözhetetlen feltétele, hisz „otthontalanul megfagy, megbénul az ember”. Legutóbbi művének női főhőse ennek a felismerésnek az igazságát illusztrálja, midőn sikeresen dacol a rákkal, de a magány legyőzi.

A *Napló* szüzséje látszólag szerelmi történet, melyet kibontakozásának extrém körülményei tesznek rendkívülivé: Hanna, egy amerikai kisvárosba szakadt, középkorú, zsidó származású magyar értelmiségi nő váratlanul megbetegszik tüdőrákban. Ebben a kritikus pillanatban — a sors ajándékeként — felbukkan életében egy férfi, ugyanolyan váratlanul, akár a halálos kór — egy szintén zsidó származású magyar orvos, aki ösztöndíjasként tölt néhány hónapot az amerikai kisvárosban — és a köztük szövődő szerelem, melyet a közös, budapesti gyermekkori emlékek éppúgy erősítenek, mint családjaik közös múltja, hasonló sorsa, együtt elszenvedett üldöztetése, átsegíti a beteg nőt a testi szenvedéseken, a gyógykezelés megpróbáltatásain, egészen a csodásnak tetsző gyógyulásig. A befejezés azonban nem ilyen idilli: az ösztöndíjas idő letelik, a férfinak haza kell utaznia — Magyarországon család várja —, s a távozás az elhagyott Hanna lelkén halálos sebet ejt. A nő nem a rákba hal bele, nem a testi bajba, melyből teljesen kigyógyul, hanem az egyedülletbe, a megélt boldogság után rátörő hiányba. A férfi nemcsak a betegséget, nemcsak a „rontást” viszi magával, hanem a nő lelkét is. Távoztával a nő úgy érzi, nem akar, nem bír, nem tud nélküle élni. Visszakívánja a betegséget — és vele együtt szerelmét is —, s mikor a megismételt kontrollvizsgálat is gyógyultnak nyilvánítja, nem érez örömet — nem kér a sívár, magányos vegetálásból: bevesz egy marék altatót.

Ez volna tehát a szüzsé, de a szöveg nagyobb részét e kapcsolat előtörténete teszi ki. A férfi életéből a szerző először csak a Hannával való találkozást közvetlenül megelőző nap történetét részletezi, találkozását régi szerelmével, a szerelem újraéledését köztük, melyből épp a beteljesülés küszöbén ragadja ki a férfit Hanna hívása. Hogy miért követi a férfi a hívó szót, nem értjük meg igazán, hiszen Hanna ebben a pillanatban még csupán távoli ismerős, míg a másik nő a férfi életének legnagyobb szerelme, aki most, évtizedek múltán már nemcsak a boldogság lehetőségét, hanem annak realizálását is igéri. A szerző a férfi távolabbi múltjával, orvosi gyakorlatával, a praxisnak a személyiséget fejlesztő hatásával próbálja indokolni a döntést, ez a fejezet azonban nem illeszkedik be szervesen az egész történetbe.

Hanna élettörténetét még messzebbre követi vissza az író, előbb a galíciai dédszülőkhöz, majd a prágai nagyapáig és a Budapesten letelepedő apáig. Hosszú oldalakon számol be a hősnő felmenőinek szerelmi történeteiről, misztikus szálakat fonva az ősöktől Hannáig — nemcsak a biológiai, hanem a szellemi ősöktől is: nagyapja diákkori szerelmével, a cseh medikusnővel — Hanna „lelki nagyanyjával” — például többet foglalkozik, mint a valóságos, „biológiai” nagymamával. Azzal, hogy a múlt szinte súlyosabban van jelen a műben, mint a ma, a szerző szinte azt sugallja, hogy Hanna múltbeli determinációk foglya, az ősök sorsa ismétlődik az ő sorsában, az átok, mely már őseit

is sújtotta, nemzedékről nemzedékre öröklődik, és ennek fényében Hanna meddősége szinte mitikus értelmet nyer: mintha az ő szenvedése már túllépné az elviselhetőség mértékét, vele megszakad eme átokkal sújtott család élete, mert az átok nemcsak öröklődik, hanem halmozódik is, így minden újabb generációra nagyobb súllyal nehezedik, mígnem Hanna sorsában beteljesül.

Mitikus értelmre van Hanna családja történetének, miként annak is, hogy azt a kisvárost, melyben Hanna letelepedett, Ithacának hívják, úgy, mint Odüsszeusz hazáját, ahová a hős húszévi bolyongás után megtért. Hanna sorsa fordított „odüsszeia”: őt is a hazatalálás, az otthonkeresés vágya úzi, de ő a görög hőssel ellentétben egyre kietlenebb, egyre ridegebb vidékeken találja magát, és sohasem lel otthonra. Hanna az örök vesztesek fajtájába tartozik, ezt tudja is magáról, de nem adja fel eleve a küzdelmet. Három kísérletet is tesz az otthonépítésre, de csak a harmadik kudarc után adja meg magát. Házasságának sikertelensége, gyermekének halála mély, de még begyógyuló sebet ejt rajta. A második kudarc még fájóbb: egy találkozás, egy összevillanás, egy kézfogás, mely a legnagyobb boldogságot, majd az azt követő hiábavaló várakozás a legnagyobb szenvedést okozza neki. Ennek a plátói szerelemnek hosszas részletezése talán aránytalanná tenné a regény szerkezetét, ha e találkozás a hősnő tudatában nem nőtt volna olyan irracionálisan jelentőssé. Ezt a frusztrációt ugyanis nem heveri ki soha, ez elől menekül Amerikába, halálos betegségének kezdetét is ehhez a pillanathoz köti. Aztán a harmadik csalódás adja meg számára a kegyelemdőfést. A boldogság ezúttal egy jövőtlen kapcsolatból fakad, s mögötte már kezdettől ott leselkedik a halál, hiszen a hősnővel vagy a rák, vagy a szakítás végéig előbb-utóbb.

A hősnő életében a boldogság pillanatokra van jelen, többnyire hiányként éli át azt. Szinte azt mondhatnánk, hogy Hanna eseménytelen életének legfőbb élménye, legfőbb reáliája a *hiány*. És ez magyarázatot is ad a hősnő passzivitására éppúgy, mint a regény ezzel szorosan összefüggő poétikai sajátosságára. Mivel külső cselekmény, történes ebben a sorsban igen kevés van, Hanna életét két befelé forduló „tevékenység” tölti ki: a vágyakozás és az emlékezés. A vágyakozás, mely a körülötte levő úr betöltését szolgálja, és az emlékezés, mely mazochista kéjelgéssel boncolgatja saját múltbeli megaláztatásait vagy valamelyik ősenek szenvedéseit. Hanna mintha eleve szenvedésre született volna, és a szenvedés számára valamiféle pozitív értéket is képvisel, hiszen az az élet ugyanolyan intenzív érzékelését teszi lehetővé, mint az extázis. Hanna akkor kerül igazán életveszélybe, mikor a szenvedésre való képességét is elveszíti, mikor közönyössé válik minden iránt.

A regény szerkezete e belső történetet tükrözi. Egyetlen *ábrázolt* cselekményt, egyetlen *ábrázolt* történetet, egyetlen dialógust sem találunk benne, minden a leírásokból és a meditációkból bontakozik ki. A *Napló* csak külső formáját tekintve regény, lényegileg azonban ugyanolyan lírai megszólalás, mint az író korábbi művei, az élményátadásnak ugyanazzal a közvetlenebb módjával találkozunk itt is, mint verseiben vagy esszéiben. Az alaphang itt is azonos a szerző korábbi, más műfajú műveivel: a lét alapkérdéseit feszegeti itt is, élet és halál, szerelem és magány, vágy és hiány, ártatlanság és szenvedés, bűn és büntudat problémáit egy egzisztenciális „határszituációba” helyezett hős sorsán keresztül.

Az események ugyan két elbeszélő szavaiból rajzolódnak ki, a férfi főhősből, illetve egy fikatív elbeszélőéből, a két elbeszélő intellektuális arculata azonban semmiben sem különbözik egymástól, sőt a hősnőtől sem, akinek

közvetlen szavát ugyan egyetlen egyszer sem halljuk, de a fiktív elbeszélő általában az ő szerzőjéből beszél el mind a külső, mind a belső történéseket. A két hős és az elbeszélő egyaránt hajlamos az analízisre és az önanalízisre, kutatják úgy a saját, mint a másik szavainak, tetteinek motívumait, óriási, olykor talán túlzott jelentőséget is tulajdonítanak egy-egy gesztusnak, egy-egy hangsúlyrakk, egy-egy szemvillanásnak. Szinte rögeszmésen figyelik a természet, a tárgyi világ jelenségeit, fontosságot tulajdonítva minden egyes mozzanatnak, babonás jelnek tekintve az elboruló égboltot, az asztalról leguruló csészét, melyeknek számukra meghatározott jelentése, sőt prófétikus értelme van, de ha az ellenkezője történik annak, amit e jelekből maguknak jósolnak, akkor is igazolni látják előérzetüket, melyben az ellentmondások, végletek jól megférnek egymással. Mind a hősök, mind az elbeszélő hajlik a miszticizmusra, előérzetük vezérli őket, telepátiára képesek, valamilyen rejtett kapcsolatban állnak a transzcendens erővel, nincs előttük titok, tudják, mit csinál, mit érez, mit gondol az adott pillanatban a másik, még ha nagy térbeli távolság választja is el őket.

Beney könyve nem regény a műfaj hagyományos értelmében, hiszen a meditatív, esszéisztikus, filozofikus részek dominánsabbak, mint az eseménytörténet elbeszélése. A szerző nem vérbeli epikus, nem tud sorsokat kívülről, térbe-időbe ágyazottan szemlélni, és egy teremtett világban, annak törvényei, valamint e hősök belső motivációi szerint mozgatni. Az a vád is érheti őt, hogy nem tud hibátlanul megkomponálni egy nagyepikai szerkezetet, belevész a részletekbe, egyes epizódok aránytalanul és szervesetlenül illeszkednek az egészbe. Viszont tud valamit, amit más nem. Ez pedig a lélek belső rezdüléseinek hiteles, árnyalt, test és lélek eiválszthatatlanságának függvényében való ábrázolása, a betegségnek, mint személyiségformáló vagy -roncsoló erőnek a felmutatása. Talán „civil” foglalkozása — orvosi praxisa — is hozzájárult ahhoz, hogy olyan ismereteket szerzett az életről, a személyiség mélyrétegeiről, amelyek mások számára hozzáférhetetlenek, hogy odáig tudja követni hőseit az ösztönök homályos labirintusaiban, ameddig mások nem képesek. Hosszú, oldalakat betöltő körmondattal talán épp e testi és lelki szenvedések poklában megtett kanyargós út grafikai jelei. És mi, olvasók, követjük őt ezen a tekervényes ösvényen, türelmesen, sőt szívesen, hiszen tudjuk, hogy olyan felismerésekhez vezet el bennünket létünk megmagyarázhatatlan értelméről, érthetetlenek és céltalannak látszó szenvedéseink titkos jelentéseiről, amelyekhez csak ő tud elvezetni.

Lehet, hogy Beney nem epikustehetség, és valószínű, hogy a *Napló* sem hibátlan műremek. De saját, szenvedésekkel és tragédiákkal teli életéből nyert tapasztalatait, meditációiból levont felismeréseit minden esetben a művészet nyelvén közvetíti hozzánk, sajátos, egyéni „nyelven”, hiszen az általa felismert igazságok többnyire nem is verbalizálhatók. Ebben a regényben is érzékeltetni tudja velünk a lét általa tapasztalt alapvető tragikumát, és azt a tényt, hogy bizonyos helyzetekre nincs megoldás. Következésképp nincs közös, mindenkire kiterjeszhető megváltás sem. — a megváltáshoz mindenkinek egyénileg kell valahogy elvergődnie. (*Szépirodalmi.*)

HIMA GABRIELLA